ANTUMELE EMINESCIENE. EPITETUL CROMATIC ÎN „JOCUL“ VARIANTELOR

Simona CONSTANTINOVICI
(Universitatea de Vest din Timişoara)

Bruionare şi tranzitorii, variantele manuscriselor eminesciene conţin, pe alocuri, dacă nu în întregime, adevărate oaze de poeticitate, reflexe ale geniului, care, coroborate în vastul angrenaj al operei, îi susţin şi confirmă unicitatea.

Vom proceda, în continuare, la semnalarea structurii logice a poeziilor antume, atât de inteligent adunate şi comentate de Perpessicius în primele trei volume din opera eminesciană. Am pornit în cercetarea noastră de la volumele care conţin variante ale poeziilor, ca, prin acestea, să ajungem la forma-model, de la care, cel mai adesea, pornesc analizele literare, studiile stilistice, semiotice sau de altă natură.

Povestea codrului, tipărită în „Convorbiri literare“ (XI, 12, I Martie, 1878), prezintă două variante interesante (A. 2262 şi B. 2283), care puse faţă în faţă cu varianta-model dezvăluie unele deosebiri, atât în ceea ce priveşte substanţa limbajului utilizat, cât şi-n privinţa „aranjării“ acestuia. Astfel, prezentăm în paralel următoarele exemple aparţinând variantelor A şi B:

A: „Dar şi eu sunt ca-n poveste
Puişor drăguţ de prinţ
Cu obrajii plini şi **roşii**
Şi cu ochii **mari** cuminţi.“

B (o variantă complexă în care regăsim, cu schimbările de rigoare, bună parte din *Erotocrit*):

BDD-V1881 © 2005 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:59:54 UTC)

„Dar şi eu sunt ca-n poveste
Puişor drăguț de prinț
Cu obrajii plini şi **rumeni**
Şi cu ochii **negri** (şi) cumințI.“

Se observă lesne că *rumeni*, preferat, în varianta B, lui *roşii*, este mai aproape de vecinul său adjectival *plini*, spulberând totodată, prin disiparea culorii, francheţea cu care părea că se instalase un determinant direct ca *roşii*. Ultimul vers al acestei strofe îşi preschimbă total alura, în sensul că dispare *şi*-ul coordonator, apare determinantul *negri* în locul lui *mari*. Niciuna din aceste primeniri nu va mulțumi însă pe poet, care le va îndepărta de forma definitivă a poeziei. O altă strofă „migratoare“ este:

„Când privea acea **roşaţă**
Trandafirii ce o au
I se pare că văpseală
De pe buzele-i o iau.“,

în care complementul direct *roşaţă* (variantă pentru *roş* + suf. *–eaţă*) este urmat de o „notă explicativă“ în următorul vers: „Trandafirii ce o au“, cu inversarea topicii, astfel încât accentul va cădea nu pe pronumele relativ conectiv *ce*, ci pe substantivul *trandafirii*. Sub vraja iubitei, protagonistul are sublima nebunie de a confunda, până la substituirea relativă („i se pare“) a culorii naturale a trandafirului (în cazul nostru *roşie*) cu „văpseala“ de pe buzele fetei. Intervertirea stărilor, a cromatismelor, a determinărilor, se face întotdeauna, în poezia eminesciană, cu folos pentru nivelul figurativ.

O altă secvență poetică răzleţită de varianta-model în lupta frățească, de bună seamă, cu suratele ei este:

„Şi că fruntea ei cea albă
O-ncunun cu flori de luncă.“,

unde *cea albă*, ca determinant pe lângă substantivul feminin *fruntea*, se încadrează în schema: *cea* (articol demonstrativ) + *albă* (atribut adjectival) — cu individualizarea marcată prin articolul demonstrativ *cea*.

La nivelul variantei B se regăsesc pasaje (accente poetice) asemănătoare cu cele din *O, rămâi....* Cu riscul de a depăşi frontiera câmpului cromatic, citățm următoarea strofă, concludentă în acest sens:

„Iar prin frunza fremătoasă
Şi mişcarea naltei ierbi

BDD-V1881 © 2005 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:59:54 UTC)

Printre visuri parcă pare
Mersul cârdului de cerbi.“

Deşi această variantă prezintă şi ea pasaje rămase necunoscute formei definitive a poeziei, precum: „În cetăți de ceară *albă* / Viespii şed pe crengi pletoasă“ sau „Paseri cu aripi *de aur*“, ea este cea care se bucură de suprapuneri aproape perfecte cu textul final:

B: „Peste *albele* izvoare
Luna trece printre ramuri.“ față de
„Peste *albele* izvoare
Luna bate printre ramuri“.

Determinantul *albele*, aşezat în fața substantivului pe care-l întregeşte semnificativ, şi verbul *trece* / *bate* prezintă, deopotrivă, interes sporit în atare context. *Albele* se găseşte în conexiune indirectă cu substantivul *luna*. Nivelul de reflexivitate este asigurat prin prezența în text a verbului *bate* (DLRM dă chiar acest exemplu, cu razele lunii, pentru verbul *bate*); verbul *trece*, din B, nu este într-atât de subordonat relației de reflexivitate, iscată între lexemele *albele* şi *luna*, încât să nu-şi păstreze intactă identitatea. El indică doar direcția (orizontală), nu şi reflexele „coborâtoare“ conținute de verbul *bate*.

Pentru poezia *Povestea teiului*, publicată în „Convorbiri literare“ (XI, 12, 1, Martie 1878), menționăm că este reluarea pe un plan de amplă desăvârşire a poeziei *Făt-Frumos din Teiu* (1875). Perpessicius specifică în nota introductivă destinată acestei poezii: „mss în care figurează, fragmentar şi mai ales în stare tipic brouillonară, *Povestea Teiului*, deşi numeroase pot fi reduse la două tipuri, cărora le vom spune A şi B.“ (A. 2283, B. 2306)

„Calul ei cel alb ca neaua“, aparținând variantei A, va ajunge, în B, la forma „Calu-i alb, un bun tovarăş“, formă păstrată şi-n textul definitiv. Aşadar, se trece de la o structură complexă, în care determinantul *alb* era dublat de comparația însoțitoare *ca neaua*, la o structură simplă, în care legătura dintre substantiv şi epitet nu se mai face prin intermediul dativului posesiv „plin“, sub accent (*ei*), ci printr-un dativ aton (*-i*), care permite intercalarea de tip apozițional, „un bun tovarăş“, în cadrul aceluiaşi vers.

O strofă remarcabilă (aparținând variantei A) este abandonată de poet, deşi accentele simbolice de descriere a naturii nu lipseau:

„Prin umbroase cotituri
Sara-ntreagă rătăceşte

BDD-V1881 © 2005 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:59:54 UTC)

Pân ce noaptea — în gând trezeşte
Glasul *negrelor* păduri.“

Negrul pădurilor are o semnificaţie aparte (justifică simbolismul nocturn şi prezenţa subiacentă a regimului imaginar), pregătită în primele trei versuri prin adjectivul *umbroase* (simbolismul umbrei), verbul *rătăceşte*, substantivul *noaptea*, deci apariţia lui este rezultatul firesc al ocurenţei celorlalte lexeme.

„Pe-un băiet văzut călare / Pe un *negru* cal alături“ (aparţinând variantei A) va apărea în varianta-model sub forma: „Vede-un tânăr chiar alături, / Pe-un cal *negru* e călare...“, îndepărtându-se astfel ambiguitatea din A prin reevaluarea topicii. Versurile „L-a lui şold un corn *de argint*“ (A) şi „Are-n stânga corn *d-argint*“ (B) se vor reîntâlni, cu uşoare modificări, în versul „Şi la şold un corn *de-argint*“, în care *de argint* trimite la ideea de concreteţe, de valoare, de vibraţie sonoră şi mai puţin la aceea de cromatism.

Este de nezdruncinat faptul că Eminescu egala, dacă nu chiar depăşea, adesea, în manuscrise (variante, note) culmile poetice atinse în poezia definitivă. Exemplul din B:

„Acum stelele s-arată
Solii *albi* ai lungii linişti
Iar mirosul din arinişti
Toate simţurile-nbată.“, desăvârşit astfel:

„Sara vine din arinişti,
Cu miroase o îmbată,
Cerul stelele-şi arată,
Solii dulci ai lungii linişti.“

Rima este tot îmbrăţişată, numai că, de astă dată, la extreme sunt dispuse substantivele care, în varianta B, stăteau alăturat (*linişti — arinişti*), rezonanţa, armonia, păstrându-se intacte (doar *-r-* din *arinişti* bruiază nitel curgerea monotonă a cuvintelor în vers). *Solii albi* devin *solii dulci*. Ne oprim la una din explicaţiile lexicografice: vocabula *vestitor* (la nunţile ţărăneşti) este flăcăul trimis de mire în satul miresei spre a-i vesti sosirea (v. sl. *sŭlŭ*). Deci solul este cel care vesteşte, aduce o veste, în cazul nostru solii sunt stelele. Aceste stele vestesc „lunga linişte“ a nopţii, dar, prin extensie şi analogie, şi liniştea din lumea cealaltă (v. dubletul *somn-moarte*), totul sub regim nocturn propice imaginarului poetic. Dacă epitetul *albi* se limita la transcrierea unei denotaţii, *dulci* iniţiază la

BDD-V1881 © 2005 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:59:54 UTC)

nivel semantic un câmp de semnificații: *dulci — lungii — liniști*. În componența strofică a acestei variante mai figurează, în plus, versurile:

„Pân la frunte *s-a-nroşit*
De cuvintele deşarte“ şi
„Calul Blancăi, *alb de spume*
Sta a doua zi la poartă –“

care, în *Făt Frumos din teiu*, se vor scutura de epitetul *alb*:

„La castel în poartă calul,
Stă a doua zi în spume.“

dar, în ciuda topicii, păstrează acelaşi mesaj.

Deosebiri mari între variantele A. 2280 şi B. 2260 ale poeziei *Singurătate*, publicată în „Convorbiri literare“ (XI, 12, I Martie 1878), şi forma finală, nu sunt. Se păstrează strofa:

„Stoluri, stoluri trec prin minte
Dulci iluzii. Amintiri
Țârâesc încet ca greeri
Printre negre, vechi zidiri.“

Epitetul *negre* nu e folosit numai cu sens denotativ. Mai mult decât atât, el numeşte o realitate opacă, întreținută, până la apariția luminoasă a iubitei, de o serie semantică al cărei cap de afiş este substantivul *singurătatea*, care întreține o stare difuză, atât de dragă societății moderne şi creatorilor de frumos, în general. Sentimentul izolării descinde din romantism, din iubirea neîmplinită, care atrage după sine cufundarea în gânduri, „dulci iluzii“, întreținerea „sufletului trist“ şi a „melancoliei“.

Varianta A prezintă o scurtă descriere a luminii interiorului intim: „Lampa arde pe sfârşite / *Mai roşcată*, mai obscură“, concentrată într-o formulă finală precum: „A târziu când arde lampa“.

Varianta B poartă în sine versurile cele mai sclipitoare, poate, ale acestei creații, care trimit intuiția cititorului mai departe, tot mai departe de pagina scrisă, către o întreagă galaxie a fenomenelor lirice eminesciene: geniul — limba — gândirea — viața — suferința — voluptatea etc. „În privazul *negru*-al vieții-mi / E-o icoană *de lumină*.“ Alăturarea exemplară dintre *privaz* şi *icoană* confirmă, sub incidența epitetelor cromatice (*negru* şi *de lumină*), că romantismul a stat sub influența permanentă a oximoronului. De astă dată, nu avem echilibrul contrariilor *negru — alb*, epitetul substantival *de lumină* determinând pe *icoană*,

BDD-V1881 © 2005 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:59:54 UTC)

care, prin natura sa transobiectuală, frânge canoanele vreunei aparenţe păgâne, focalizând ancadramentul (privazul) şi lăsându-l în dosul luminii disipate. Deşi poetul pune accentul pe „o icoană de lumină“, efectul şi puterea de penetraţie a acestei lumini sunt nelimitate. Lumina icoanei absoarbe negrul privaz al vieţii şi e posibil ca această lumină să fie însăşi Creaţia care, pas cu pas, asimilează, decantează şi transformă benefic durerile vieţii.

Despre *Pajul Cupidon* (publicată în „Convorbiri literare“, XII, 11, 1 Februar 1879), Perpessicius precizează în volumul al II-lea al preţioasei sale ediţii: „Fără a nădăjdui în certitudine, se poate, totuşi, spune că întâiul germen stă în chiar imagina lui „Cupidon pagiul“ ce se întâlneşte în feluritele variante ale poemei postume *Diamantul Nordului*: „Iar Cupidon pagiul cu palma s-ascundă — A lampei de noapte lucire de nuntă“ (2278, 17), şi figurând într-o redacţie răzleaţă, redusă numai la aceste două versuri, într-un mss timpuriu, ceea ce ne-ar duce pe vremea studenţiei (...)“. (p. 49) Pentru a plasa mai bine poemul, putem spune că e înrudit, afin cu *Kamadeva*, reprezentând două „întrupări ale aceluiaşi principiu“. În acest cadru tematic, varianta 2262 nu se mai aseamănă prea mult cu imaginea finală a poemului. Cromatismul este, însă, bine reprezentat şi aici în portretul pajului:

„Copilaşu-i mic, sălbatic
Faţa-i arde *ca jeratic*
Ca şi lebăda el are
Două aripi *de ninsoare*

Umeri *albi* şi aripi (*albe*)“.

Se observă că albul, negrul şi galbenul devin adevărate toposuri în scrierile lui Eminescu, constante, repere necesare în lunga cale a descifrării textului. O folosire nearticulată, cu nuanţă arhaică, a epitetului *roşii* se observă în versurile: „Ş-a făcliei raze *roşi* / I-a orbit pe inimoş(i)“. Iată, în interiorul aceleiaşi variante, o mostră de uşoară turnură a tiparelor prozodice clasice şi dibăcia cu care limbajul este mânuit: lexemul *săgeţia* este o formaţie inedită de-a lui Eminescu. *Săgeată* are numeroşi derivaţi atestaţi în dicţionarul explicativ al limbii române: *săgeta, săgetar, săgetare, săgetaş, săgetător, săgetat, -ă, săgetătură, săgeţică*.

O variantă diferită, mai fidelă formei definitive, este 2254: „Şi-ntâlneşti lipită-n file / Viaţa-i *galbenă* de păr“, din care am reprodus acest distih, preluat întocmai în textul final. Un alt distih: „Cu icoane *luminoase* / zugrăveşte *neagra*

BDD-V1881 © 2005 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:59:54 UTC)

noapte“ suferă o acută transformare: „Cu icoane *luminoase* / O îngână-*ntreaga* noapte“, în sensul că epitetul cromatic *neagra* dispare, fiind înlocuit cu *întreaga*. Se pierde, astfel, în parte, contrastul instaurat între epitetele: *luminoase — neagra*. Zic „în parte“, deoarece *noapte* este în sine un substantiv încărcat cu valențe cromatice negative. Tot în această variantă, strofele cu versuri de 7-8 silabe sunt „atacate“ de strofe cu versuri mai lungi, de 15-16 silabe, de genul: „De pe umeri *de zăpadă* ca să lunece o face“ (haina), vers ce aparține variantei 2268. Versurile „Sub lumina *albăstrie* / Unei lampe atârnătoare / Stă în rochie de noapte / O femee-ncântătoare“ (2254) se regăsesc, cu o unică, minoră, transformare în varianta 2268: „În lumina *albăstrie* [...] / Stă în rochie [...]“. Câte două distihuri încap, acum, într-un vers de 15-16 silabe.

Epitetul *alb* apare de două ori în varianta finală a *Pajului Cupidon...,* în următoarele situații: „Sânuri *albe* şi rotunde“ şi „Vălul *alb* de peste toate / Să-l înlăture puțin“, în primul exemplu alăturat, după cum se poate observa lesne, unui substantiv concret, la o formă de plural arhaic, genul neutru.

Poezia *O, rămâi* nu abundă în imagini-simbol cromatice. Publicată în „Convorbiri literare“, XII, 11, 1, Februarie 1879, ea prezintă similitudini cu versiunile B. 2259 şi C. 2261 (*Codrul*), având în comun cu acestea, sub raportul aparițiilor cromatice, versul „Cu ochi *negri* şi cumințI“. Varianta A. 2289 nu se bucură de acest vers, dar are în componența sa, spre deosebire de celelalte încercări, distihul: „Astfel zise codrul *verde* / Crengi în floare întinzând“, în care partenerul lexico-gramatical nu mai este de gen feminin (*pădurea*) ci este masculin (*codrul*). În textul definitiv, situația se prezintă astfel: „Astfel zise lin pădurea / Bolți asupră-mi clătinând;“.

Pare nefiresc a ne opri la poezia *Pe aceeaşi ulicioară...* („Convorbiri literare“, XII, 11, 1 Februar 1879) deoarece, sub raportul prezenței epitetului cromatic, nu ne poate oferi nimic suplimentar. Dar, adăstând la manuscris, dăm peste varianta *Primblări noaptea* (două redactări), în care apare „*Albă* tu veneai în umbra“ / „*Albă* tu-mi veneai în umbra“, spre deosebire de forma definitivă „Dulce îmi veneai în umbra“, unde accentul este mutat de pe epitetul verbal *albă* pe *dulce*, cu dispariția pronumelui personal *tu*.

De câte ori, iubito... („Convorbiri literare“, XIII, 6, 1 Septemvrie, 1879) este poezia care, până să ajungă la varianta H. 2260, al cărei distih: „Pe bolta *alburie* o stea nu se arată, / Departe doară luna *cea galbenă* — o pată“ este identic cu cel din varianta-model — parcurge variante cu secvențe poetice

BDD-V1881 © 2005 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:59:54 UTC)

rămase nefructificate, dar pe care le prezentăm, deoarece figurează mai bine scopul discuției; astfel, în A. 2280, B. 2259 şi în C. 2308 (*Cântecul unui mort*) apar identic versurile: „Câmpii întinse *de zăpadă*“, „Tot mai departe vede cârdul / Plutind pe lanuri *de omăt*“. În D. 2259, distribuția epitetului substantival *de zăpadă* (*de omăt*) e uşor deviată: „Câmpi şi dealuri *de zăpadă* / Merg (spre) nord de val (î)mpinse“, „Mai departe vede cârdul / Peste lanuri *de omăt*“, culoarea (albul) fiind asociată aici cu ideea de întindere, sugerată prin respectivele forme de relief care-şi fac apariția în vers.

Referitor la *Rugăciunea unui dac* („Convorbiri literare“, XIII, 6, 1 Septemvrie, 1879), Perpessicius spune: „Ca şi pentru Călin şi Luceafărul, a căror origină nu poate fi pătrunsă fără cercetarea prototipurilor de esență populară, înțelegerea *Rugăciunii unui Dac* va câştiga de pe urma reconstituirii (ce se rezervă „postumelor“) cât mai fidele a *Gemenilor*.“ (p. 70) Mai la vale, acelaşi eminescolog menționează că *Rugăciunea unui dac* a fost încorporată în varianta cea mai completă a *Gemenilor* (mss. 2259, 287-308).

Textul definitiv nu conține nici o referire cromatică. În schimb, în B. 2306, avem: „Şi *negrul* întuneric al liniştei eterne“, precum şi distihul: „Când ura *cea mai neagră* mi s-a păre amor / Poate-oiu uita durerea-mi şi voiu pute să mor“, care va fi înlocuit în D. 2260 (NIRVANA) prin: „Când ura *cea mai crudă* mi s-a păre amor“, formă preluată de textul definitiv cu o uşoară schimbare a formei verbale (*păre-părea*).

Atât de fragedă („Convorbiri literare“, XII, 6, 1 Septembrie, 1879) este una din poeziile eminesciene care a fost părtaşa unor interesante metamorfoze de structură şi sens. Trecerea de la versurile lungi, bogate în semne descriptive, la versuri scurte, epurate, „aerisite“. Dacă în varianta definitivă doar epitetul *albă* atrage atenția cititorului în câmp cromatic: „Atât de fragedă te-asemeni / Cu floarea *albă* de cireş“, în celelalte variante, în versiunile manuscriselor, perspectiva e cu mult amplificată. Astfel, în A. 2262 avem un vast portret:

„Cu ochii mari *albaştri* în bolți *întunecoase*
Ca marmura de *albă* şi mâinile *de ceară*
Uneau pe sânu-ți mândru o mantie uşoară
În părul tău cel moale *de cânepă* un caer
Flori *roşii* şi flori *negre* bogate se încaer“.

Într-o asemenea frântură de poem sunt adunate laolaltă cele mai frecvente epitete cromatice eminesciene, într-un soi de horă a culorilor, nu întotdeauna

BDD-V1881 © 2005 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:59:54 UTC)

numite direct: *albaştri, întunecoase (negre), de albă, de ceară, de cânepă (galben), roşii*. În toate variantele acestei poeme se insistă asupra corpului pur, alb şi asupra părului blond, calități redate prin diverse modalități poetice.

Iată cum, *de cânepă* se converteşte în epitetul *de aur*, iar sintagma „ca marmura de albă" în „alb ca floarea de cireş": „Copil, cu plete lungi *de aur* / Şi *alb* ca floarea de cireş" şi, mai la vale, versul „Crăiasă *blondă* din poveşti" (B. 2262). Comparând varianta B^1 cu B^2. 2278: „O, tu, frumoasă damă *albă* / Crăiasă *blondă* din poveşti", observăm cum substantivul *copil* este înlocuit printr-un altul, *damă*, care face trecerea de la starea de puritate-venerație la un început, aproape inconştient, de maculare şi blestem.

Să comparăm, de asemenea, perspectiva diferită, oarecum, pe care o dau cele două variante în ceea ce priveşte tema mai largă a deşertăciunii vieții:

B^1 „Sau cufundat pe gânduri *negre*
Eu zile-ntregi gobesc şi tac"

B^2 „La ce să râzi în al tău suflet
De anii-mi *negri* şi pustii".

Varianta B^3. 2278 insistă asupra albului desăvârşit al fetei, calitate cromatică reluată sub felurite chipuri, după cum urmează: „E *mai albă* decât ziua / Venus Anadyomene"; „Damă *albă* şi frumoasă"; „Gâtul tău cel *de zăpadă*"; „Oh! Chip dulce *de zăpadă*". E clar că se transgresează prin culoare feciorelnica realitate. Nivelul de interpretare va viza neîndoielnic ontologicul.

Varianta C. 2275 este un fragment de piesă care continuă motivul din *Atât de fragedă*, având ca personaje pe Anna şi Bogdan. Spicuim din dialogul acestora: „Tu eşti *aşa de albă* ca floarea de cireş", „Părea că lumea-i *neagră* şi inima îmi crapă". Comparația *albă ca floarea de cireş* nu e abandonată de Eminescu în variantă, el încearcă doar o mai adecvată, poate perfectă, regăsire, adaptare a acesteia, în structura versului, a frazei.

Revenim la varianta B^4. 2262, nu pentru a remarca prezența epitetului cromatic *bălaiu*, ci prezența altui element inedit, şi anume complementul circumstanțial de mod *trist*, cu funcție de epitet verbal: „Cu păr lung *bălaiu* şi moale care-i cade trist pe umăr".

Pentru poezia *Freamăt de codru* („Convorbiri literare", XIII, 7, 1, Octomvrie 1879), variantele nu aduc diferențe surprinzătoare vizavi de culoare. Din varianta B. 2279 extragem versurile: „Singuri voi, copaci, rămâneți / Şi visați de ochii *vineți* / Ce luciră pentru mine / Vara-ntreagă", în paralel cu forma

BDD-V1881 © 2005 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:59:54 UTC)

definitivă, care prezintă versuri asemănătoare celor în discuție: „Singuri voi, stejari, rămâneți / De visați la ochii *vineți*“. Eminescu preferă, în plus, statutul individualizator al substantivului *stejari*, ştiut fiind faptul că *stejarul* este unul dintre cele mai statornice elemente naturale, însemn pe pământ al veşniciei.

În ceea ce priveşte poezia *Despărțire* („Convorbiri literare“, XIII, 7, 1, Oct. 1879), bogată în variante, aceasta prezintă triada *negru — alb — galben*, cu o frecvență apreciabilă:

A. 2254 „Crăiasa mea cu păr *bălaiu*“

D. 2308 (*Cântecul unui mort*) „O viță de păr *bălaiu*“

E. 2261 „Nu voiu (eu) floarea cea *albastră* / Podoaba părului *bălaiu*“

F. 2259 „Nu floarea vestejită din părul tău *bălai*“, versuri desăvârşite sub forma: „Nu floarea vestejită din părul tău bălaiu“. Varianta A oferă cititorului o folosire inedită a epitetului *negru*, aflat în compania substantivului abstract *cuget*:

„Şi ce să voiu eu de la tine

.....

Când mă apasă *negrul* cuget“. Verbul *apăsa* e în deplină „consonanță“ semantică cu epitetul *negru*. Această culoare nu confirmă o natură paşnică, relaxantă, ci se pretează la a expune zona celor interzise, a negrei veşnicii, a tenebrelor, a misterului. Aceeaşi figură semantică o face şi „neagra umbră“, sintagmă care apare în variantele K. 2279 şi L. 2279, într-o formă aproape identică cu cea din textul definitiv: „Să fie *neagră* umbra în care oiu fi perit“.

Varianta în discuție are în componența-i, în plus, față de celelalte, culoarea *alb*, exprimată într-o formă indirectă, prin mijlocirea epitetelor substantivale *de zăpadă*, *de omăt*:

„Câmpii întinse *de zăpadă*“

„Tot mai departe vede cârdul

Plutind pe lanuri *de omăt*“.

Poezia *O, mamă...* („Convorbiri literare“, XIV, 1, 1, Aprilie 1880) este mai „cuminte“ în ceea ce priveşte ponderea variantelor. Varianta B găzduieşte epitetul ornant *negru* (singular, feminin) în versuri care pot fi regăsite în varianta definitivă:

„O, mamă, dulce mamă din *negură* de vremi

.....

BDD-V1881 © 2005 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:59:54 UTC)

De-asupra criptei *negre* a sfântului mormânt“, sintagma *cripta neagră* fiind o prelungire, o concretizare în lumea reală a *negurii de vreme*, simbol al rămânerii după moarte în starea de nepătruns, de necunoscut, de doliu.

Interesantă se arată a fi şi limpezirea semantică pe care o suferă o poezie ca *S-a dus amorul...* („Familia“, XIX, 17, 24 Aprilie / 6 Maiu 1883), în sensul că plusul cromatic care ne întâmpină în diversele variante se va topi, se va estompa în magma textului-model. Dăm câteva exemple: D. 2279 „Nişte frunze-*ngălbenite* / Le închid în *negrul* scrin“

A^2. 2260 „Când caii *albi* cu stemă-n frunți“

C. 2277 „Spre *negru* țărm necunoscut
Alunec-a mea barcă“

E. 2261 „Cu ochii mari înceţoşaţi
Şi plini de întuneric“ — aici, *întuneric* are un statut ambiguu, poate conota atât culoarea închisă, sumbră (bătând spre *negru*) a ochilor, cât şi sentimentul răzbunător, de ură.

Când amintirile... („Familia“, XIX, 20, 15 / 17 Maiu 1883), epurată şi ea de mărturii cromatice şi de perspectiva sumbră oferită de lexemul *blestem*, adăposteşte în versurile sale epitetul metaforic *negre* la genitiv:

A II. 2277 „Pe scara *negrei* vecinicii
Blestemele-mi s-or naşte...“

B II. 2261 „Cin-n lungul *negrei* vecinicii
Blestemu-mi se va naşte“.

Ne oprim, în continuare, la variantele *Odei (în metru antic)* („Ediția I-a Maiorescu“, Decemvrie 1883), pentru că acestea sunt martore ale „asimilării“ cromatice, în textul final neexistând nici măcar o „rămăşiță“ de acest fel. În A^1. 2262 (*Odă pentru Napoleon*) funcționează epitetele *negru* şi *albă*:

„*Negru* — oceanul mişcă lume de valuri“

„Apoi sătul de icoana-ți, de tine singur,

Te-ai reurcat pe scări de marmură *albă*“. Nu ne oprim la aceste epitete, care probează, de bună seamă, idealul romanticilor de a îmbina umbra cu lumina, ideal subtil punctat prin versul: „Precum umbra-i soră luminii“ (C^1. 2277), ci remarcăm două sintagme ieşite din logica limbii comune: „lume de valuri“ şi „de tine singur“. Expresia *lume de*, asociată vocabulei *valuri*, pare, la o primă percepere, cel puțin bizară. Ea semnifică *multitudine de*, *avalanşă de* etc., tot atâtea expresii pentru a califica estetic (artistic) puhoiul apei, restul acvatic al

BDD-V1881 © 2005 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:59:54 UTC)

oceanului. Construcţia „de tine singur“ posedă conotaţii profunde, până la „dispariţia“, aproape, a vreunei convertibilităţi în sens. Ea semnifică înstrăinarea fiinţei de ea însăşi, vidarea, lipsirea de sine. E o purificare, eliberare de icoana-ţi, de virtuţile oarbe ale egoismului şi narcisismului. Centrul îl constituie, în această lumină, Celălalt şi nu sinele.

Sintagma „laurul pururea verde“ se regăseşte, păstrând aceeaşi poziţie, în mai multe variante, funcţionează, aşadar, ca o constantă:

B. 2277 „Umbră pe veci dând nepăsării-mi laurul / Pururea *verde*“

C^1. 2277 şi C^2. 2277 „Mă doream doar încununat de laurul / Pururea *verde*“

D. 2277 „Merit fruntea-mi s-o-ncununez cu laurul / Pururea *verde*“, unde adverbul *pururea* întăreşte ideea de pertinenţă în folosirea culorii naturale vizavi de substantivul *laurul*.

Trecut-au anii („Ediţia I-a Maiorescu“, Decemvrie 1883), poem atras şi el în „logica şi sintaxa“ variantelor, prezintă, la nivelul A. 2277, oximoronul *neguri albe*, nepăstrat în forma finală.

„Copil eram când *neguri albe*-n şesuri
Luceau ca-n visul unei nopţi de vară.“

Din variantele manuscriselor, poezia *Veneţia* („Ediţia I-a Maiorescu“, Decemvrie 1883) reţine, pentru ce ne interesează, doar versurile aparţinând formei I^1. 2261:

„Pe scări de marmură, prin vechi portaluri
Aprinde luna *înnălbind* pereţii“, în care *înnălbind* este produs al unei duble derivări. Verbul *înălbind* diferă semantic, nu numai formal, de gerunziul *albind*, prefixul *în-* conferindu-i o certă rămânere în stare, o vădită ocolire a directeţei presupuse, în unele contexte, sub anumite forme verbale, de verbul *albi*.

Consemnăm şi faptele poetice rămase în „nelumină“ în manuscrise. Astfel, A. 2285 posedă versuri de factura: „Mângâind (marmura) cea *palid-pură* / Atunci îmi pare cum că unda *sură* / E un copil, [...]“. Constructul epitetic din primul vers alătură calităţi de natură apropiată, cele două adjective completându-se reciproc: paloarea atestă, în fond, puritatea. Comparaţia *copil — unda sură* ni se pare a fi desăvârşită, complexă.

Varianta C. 2259: „C-o pânzărie de-*argintoasă* ceaţă / În giulgiul *alb* mărirea-i o îmbracă“ şi B^1. 2285 (B^2. 2285) „S-aruncă unda-i *neagră* temerară /

BDD-V1881 © 2005 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:59:54 UTC)

Pe-ale Veneţiei scări de marmuri *pale*“, precum şi G. 2259: „Şi-n vălu-i *alb* de *negură* subţire / Stetea Veneţia cea făr de maluri“, propun viziuni cromatice diferite în peisajul creaţiei antume.

Se bate miezul nopţii... („Ediţia I-a Maiorescu“, Decemvrie 1883) e un fragment detaşat, şi după aceea rotunjit, din poemul dramatic, de juneţă, *Andrei Mureşanu*, [...]“ (p. 164), care, în forma sa definitivă, atrage atenţia prin epitetul substantival *de-aramă* („Se bate miezul nopţii în clopotul *de-aramă*“), cu valenţe valoric-auditive. Varianta B. 2254: „[...] Lin stelele se-nhamă / La carul lunei *blonde* - [...]“ şi „Când *palida* gândire prin ţara morţii trece / Şi moare-n visuri *de-aur* aripa ei cea rece“ oferă privirilor spectacolul nocturn plin de geometria astrală, de picturalitatea bolţii în miez de noapte. Luna e blondă, adică are loc, la nivel semantic, un transfer metaforic, de la un „obiect“ natural (fata blondă) la un „obiect“ neînsufleţit (luna), păstrându-se regimul feminin. Dialectica gândirii se dovedeşte inaptă, deşi sfidătoare („aripa ei cea rece“), când intră în contact cu tărâmul, fie şi imaginativ, al morţii. Aici, „visuri de-aur“ semnifică acele stări originare, măreţe, de visare ideală şi, prin asta, „inabordabile“. Semnificativă se dovedeşte a fi şi reluarea de tipul: *morţii — moare*, semantismul interior al primei vocabule amplificându-se prin reluare verbală.

Somnoroase păsărele cuprinde, în varianta A^2. 2270, precum şi în textul final, versul: „Pe când codrul *negru* tace“, iscându-se, în aceste condiţii, relaţia de adâncime între *tăcere* (absenţă a sunetului, absenţă a ceva) şi *culoare* (ca prezenţă a ceva, a luminii diferit distribuite).

În chemarea-invocare a iubitei din poezia *Din valurile vremii...* („Ediţia I-a Maiorescu“, Decemvrie 1883) se încheagă un remarcabil portret al acesteia (ca dintr-o ivire), din care extragem versurile (regăsite în B^1. 2276 şi-n B^2):

„Cu braţele de marmur, cu părul lung, *bălaiu*
Şi faţa *străvezie* ca faţa *albei ceri*.“

În prima parte, această poezie strânge în contururile ei multe din elementele corpului uman, înnobilându-le prin determinare cromatic-metaforică: *braţele, părul, faţa, zâmbetul, ochii* etc. Ivirea aceasta, care este, de fapt, rezultatul unei dorinţe acute, se situează deci în plan real şi imaginar, deopotrivă, comportă o anumită doză de nedefinit, de căutare perpetuă: „faţa străvezie ca faţa albei ceri“, *străveziul* fiind mediul de „absorbţie“ a nedefinitului, transparenţa lui trădând forţa irealului.

BDD-V1881 © 2005 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:59:54 UTC)

În sistemul variantelor, elementele corpului uman enumerate mai sus, se păstrează. E drept, pe alocuri, şanjate. Apar, astfel, *capul, fruntea, mâna (dreapta), părul, tâmpla, umărul, umbra,* în variantele:

A. 2261 „Cu *mâna* ca zăpada, cu *capul* tău bălaiu“

„Şi *fruntea* (ta) cea albă pe umăru-mi s-o culci“

„Şi *umbra* ta cea albă în negură o-nneci“

C^1. 2261, C^2. 2279 şi D. 2260 „Trecând cu dreapta albă pe *părul* tău bălaiu“

C^3. 2279 „Netezi c-o mână *tâmpla* şi *părul* tău bălaiu.“

Iată, aşadar, la ce grad incontestabil de cizelare a adus Eminescu cunoscuta poezie *Mai am un singur dor* („Ediția I-a Maiorescu“, Decemvrie 1883): „Alunece luna / Prin vârfuri lungi de brad“, după ce, în variante, a preferat forma „Prin *negre* crengi de brad / Se strecure(ă) luna“ (I A. 2279, I B. 2279, I E. 2276). Până a se decide la o formă precum „Ci-mi împletiți un pat / Din tinere ramuri“, Eminescu oscilează între mai multe adjective-epitet. Astfel, „verzile ramuri“ e înlocuit în I F. 2261 şi II B. 2282 cu sintagma „veştede ramuri“. Această formă este, de asemenea, abandonată, convertită în versul „Din tinere ramuri“ (I I. 2261, III F. 2261, IV B. 2261). În varianta II C. 2260 apare un alt determinant: „Din fragede ramuri“.

Variantele poeziei *Diana* („Convorbiri literare“, XVII, 11, 1 Februar 1884) rămân fidele textului definitiv:

B. 2279 „Ce cauți unde bate luna

Pe-un *alb* isvor tremurător“ (*isvor* devenit ulterior *izvor*)

„Mănuțe *albe de omăt*

O față dulce şi *bălaie*

.....

Un arc *de aur* pe-al ei umăr“ (epitetul *de aur* vizează, în primul rând, materialul din care-i confecționat arcul).

A fost izgonit din matca poematică a creației *Sara pe deal* („Convorbiri literare“, XIX, 4, 1 Iulie 1885) versul „Şi fir cu fir păru-ți *aurit* am să-l număr“. Relația ce se stabileşte între părul iubitei şi mâinile iubitului este foarte frecventă la Eminescu, ea completând relația dintre privire (ochi) şi părul devenit obiect al privirii.

BDD-V1881 © 2005 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:59:54 UTC)

De ce nu-mi vii? („Convorbiri literare“, XX, 11, 1 Februar 1877), în variantă finală, se scutură de orice urmă cromatică. În variantele manuscrisului eminescian rămân însă câteva demne de notat:

A. 2257 „Să netezesc păr *de-aur* des“

C^2. 2261 „În codru *galben* trece vânt“

C. 2261 „Prin ramuri *negre* trece vânt

Le pleacă toate la pământ“ (se trece de la *galben* la *negre*, de la întreg la parte, de la *codru* — general la *ramuri* — particular).

Kamadeva („Convorbiri literare“, XXI, 4, 1 Iulie 1887) este ultima poezie tipărită de poet în timpul vieţii şi-n ceea ce priveşte semnificaţia numelui, acesta este „zeul indic“, „Fiul cerului albastru / Ş-al iluziei deşerte“. Diferit structurată de la o variantă la alta, apare strofa:

A. 2262 „Părul *negru*, chipul *oacheş*
Şi obrazul *arămiu*
Ochii mari se uit cu sete
Lucesc *negri*, moale, viu“

B. 2262 „*Arămiu* îi este trupul
Pe-umeri aripi se disfac
Şi în părul lui *cel negru*
Poartă roşii flori *de mac*“

C. 2278 (*Kama*) „Pe-a lui umere — *arămie*
Aripi scurte se desfac
Iar în părul lui *cel negru*
Poartă roşii flori *de mac*.“

Scrisoarea I („Convorbiri literare“, XIV, 11, 1 Februar 1881), dincolo de multiplele-i faţete componistice şi semantice, adăposteşte şi câteva epitete cromatice care ne interesează, acum, în mod deosebit: „De pe *galbenele* file el adună mii de coji“, unde *galbenele* desemnează vechimea, patina timpului. „La finele versiunii, vagi intenţii de a rima subliniază caracterul de primă etapă, al versiunii acesteia, care se încearcă să iasă din scutece şi-i va trebui doi ani să izbutească“ spune Perpessicius, referindu-se la varianta A. 2258, iar noi adăugăm în acest sens două versuri: „În mintea lui — *un Chaos neguros*“, „Cum soarele *roşeşte*-n cerul *negru*“ (unde verbul *roşi* întruneşte două valenţe: *a roşi de ruşine* sau *a roşi*, adică *a-şi schimba culoarea spre roşu* din varii motive).

În varianta B. 2278 întâlnim, din nou, imaginea soarelui roş:

BDD-V1881 © 2005 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:59:54 UTC)

(IX) „Acelaş soare, care din neguri a eşit

.....

Cu mii de ani nainte îl vede bolnav *roş*“.

Varianta *bolnav roş* e înlocuită cu sintagma *trist şi roş* în C. 2276:

„Cu mii de ani îl vede trist şi *roş*“.

Trebuie spus că scrisorile, prin variantele lor, prezintă foarte des fenomenul intertextualităţii, în sensul că regăsim, relativ uşor, versuri din *Scrisoarea I* în *Scrisoarea II* şi invers, situaţie valabilă, de altfel, într-o măsură mai mică sau mai mare, şi pentru celelalte poezii. Varianta D. 2282 a *Scrisorii I*, cu titlul paradoxal de *Scrisoarea a III-a*, este cea mai finisată. Reproducem următoarele versuri în acest sens:

„De pe *galbenele* file el adună mii de coji,

.....

Socotind cât aur marea poartă-n *negrele*-i corăbii“

„De atunci *negura* eternă se desface în feşii

.....

De atunci şi până astăzi colonii de lumi pierdute

Vin din *sure* văi de chaos pe cărări necunoscute.“

„Soarele ce azi e mândru el îl vede trist şi *roş*

Cum se închide ca o rană printre nori întunecoşi

.....

Iar catapeteasma lumii în adânc *s-au înnegrit*.“

Despre *Scrisoarea II* („Convorbiri literare“, XV, 1, I Aprilie 1881), Perpessicius notează: „Din harţă personală cu contemporanii (...) *Scrisoarea a II-a* ajunge să însemne întâia realizare desăvârşită a acelei teme albatrosiene — a surghiunului poetului în societate — pe care Baudelaire a închis-o în alegoria păsării captive şi despre care, cu ani înainte, Hasdeu anticipase câteva interesante ecouri.“ Remarcăm comparaţia minţii cu o tablă neagră, făcută în F. 2262: „Fiecare, cărui mintea, e o ştearsă, neagră tablă / Îţi încalică o vorbă din Bouillet, o veche rablă“ şi-n A. 2256: „Fie cine, cărui mintea e o ştearsă neagră tablă / Înălţat pe-o teorie, pe-un cuvânt ca pe o rablă“. Epitetul *aurită*, din varianta A, nu semnifică culoarea ci valoarea, calitatea temporală, dar el nu va fi menţinut în varianta definitivă („Unde-i vremea *aurită*, când îmblam prin academii“). Varianta B^2. 2260 conţine distihul celebru, „refrenul“ *Scrisorii II*:

BDD-V1881 © 2005 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:59:54 UTC)

„De ce dorm îngrămădite între *galbenele* file
Iambii suitori, troheii, săltărețele dactile?“.

Varianta D. 2282 conține şi ea acest distih, cu o singură modificare: în loc de *îngrămădite* (lexem bine sudat) apare construcția analitică *în o grămadă*.

Dacă în B, vocabula *valurile* era determinată de epitetul *albastre*: „Apoi valurile *albastre*, depărtate ai unei inişti“, în varianta D, ca de altfel şi-n cea finală, epitetul prezent în text este *verzi*: „Vedeam valuri *verzi* de grăe, undoiarea unei inişti“. Varianta D este fidelă până la identitate cu forma desăvârşită şi-n cazul versurilor: „Ascultam pe craiul Rhamses şi visam la ochi *albaştri* / Şi pe margini de caiete scriam versuri dulci, de pildă / Cătră vr-o *trandafirie* şi selbatecă Clotildă“.

Investigarea în paralel a variantelor şi a textelor definitive dovedeşte că hățişurile structurale dau la iveală spații de poeticitate, pe care o cercetare ca cea de față nu le poate epuiza şi nici nu-şi propune aşa ceva. Scopul nostru a fost ca, prin semnalare, spicuire şi analiză primă, elementară, brută, să demonstrăm bogăția şi, finalmente, unitatea variantelor comparativ cu textul-bază, definitiv.

IZVOARE

Eminescu, Mihai, *Opere*, ediție critică îngrijită de Perpessicius, II, *Note şi variante. De la **Povestea codrului** la **Luceafărul***, Bucureşti, Fundația Regală pentru Literatură şi Artă, 1943, 461 p.

Eminescu, Mihai, *Poezii tipărite în timpul vieții*, III, *Note şi variante. De la **Doina** la **Kamadeva***, ediție critică îngrijită de Perpessicius, Bucureşti, Fundația Regele Mihai I, 1944, 408 p.

LES ANTHUMES D'EMINESCU. L'ÉPITHÈTE CHROMATIQUE DANS LE „JEU“ DES VARIANTES

Résumé

Quand on parle d'une oeuvre poétique, il faut aller aux manuscrits. C'est là que l'on va trouver toute la profondeur de l'esprit créateur, toutes ses hésitations et toutes ses

BDD-V1881 © 2005 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:59:54 UTC)

inquiétudes. Cela dit, on n'aura pas de cesse de reconduire l'oeuvre à l'auteur tel qu'on l'imagine. Eminescu et les délices stylistiques auxquels il nous invite font l'objet d'une individualisation. L'étude ci-dessus essaie d'entretenir cette idée à partir des éditions Perpessicius.

BDD-V1881 © 2005 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:59:54 UTC)